

seboj se dopolnjujočih sestavin govora — artikulacije in kretnje — naj omenimo še poglavje »Govoreči — sprejemajoči«, ki je skoraj samostojna razprava o treh funkcijah govora, ekspresivni, impresivni in simbolični. V zvezi s tem izvemo precej o večpomenskosti in večfunkcijskosti govornih sporočil, ki sta lahko obseženi že v sami vsebini sporočila ali pa izhajata iz njegove intonacije. Tudi tu Mayen sproti informira bralca o razvoju teorije funkcij jezika od njenega začetnika K. Bühlerja, N. S. Trubeckoja, prek Jakobsonove modifikacije Bühlerjeve teorije, pa do njene aplikacije v študijah J. Mukafovskega in V. Vinogradova. Izhajajoč iz dialoškega odnosa jaz — ti kot osnovne oblike komunikacije v govornem jeziku, obravnava avtor posamezne govorne položaje, ki izražajo odnos

med govorečim in sprejemajočim in njihovo pogostnost ter uporabnost v posameznih zvrsteh govornih del.

Neprecenljiva vrednost »Stilistike govornih del« je v tem, da govorna dela obravnava v povezavi s splošno stilistiko, jezikoslovjem in psihologijo jezika, pri tem pa jasno začuje razlike in odstopanja in s tem daje primarne stilne oznake govornih del. Njena pomanjkljivost — pogrešamo stilne oznake posameznih zvrsti znotraj vrste govornih del — je pri tako široki zasnovi nujna in opravičljiva. Upajmo, da na študijo, ki bo dopolnilo in nadaljevanje Mayenovega dela, ne bo treba dolgo čakati.

Hermina Jug
Filozofska fakulteta v Ljubljani

MARTINOVIČEVA MONOGRAFIJA O PREŠERNU

Leta 1973 so izšle v uredništvu R. Petrova Noga pri sarajevski založbi »Veselin Masleša« Prešernove najpomembnejše pesnitve pod naslovom »Prešeren, Soneti nesreče, Sonetni vjenac i druge pjesme«, ki so bralcu na srbohrvatskem jezikovnem področju našega pesnika ponovno približale: v novem, sodobnem prevodu Desanke Maksimović in drugih prevajalcev; pesmi je izbral in jim uvod napisal znani sarajevski slovenist Juraj Martinović. — Prav tako lansko leto je druga sarajevska založba »Svjetlost« izdala obsežno Martinovičevo monografijo — filozofsko interpretacijo Prešernove poezije »Apsurd i harmonija«. Obe ediciji izkazuje razgledanega, studiozno resnega avtorja, ki je pred srbohrvatskega in tudi slovenskega bralca razgrnil poseben in — treba je že kar vnaprej reči — pronicljiv pogled na našega pesnika.

Na kratko bi bila miselna kompozicija monografije »Apsurd i harmonija« takšnale: V literarnem besedilu je treba zmeraj videti strukturirano vizijo sveta, pa tudi sile, ki se tej viziji upirajo, torej nekakšno dialektično celoto v smislu naslovne napovedi. — V tem smislu razkriva začetni pogled v Prešerna ob pesmi »Slovo od mladosti« nazor, češ da je vsebina mladosti, hkrati pa tudi eno temeljnih gibal sleherne človekove akcije, »up golj'fivi«, iluzija: popolnoma poražen in onemogočen subjekt upravičuje svojo akcijo z iluzornimi cilji.

Dokler takšno iluzijo zmore, je ta človek srečen, pa čeprav je njegova sreča relativna (»temna zarja« = mladost). Slovo od mladosti je potemtakem predvsem slovo od srečne iluzije. Pesem ni več le duhovna igra, marveč s takšnim spoznanjem postaja vse bolj poskus zaznamovanja in presejanja konfliktnega življenjskega položaja. — »Sonetje nesreče« pomenijo prvi poskus reševanja iz ustrezne zagate: ciklus je simetrično grajen — iz čustveno poudarjenega okvira (1, 5) ter miselnega jedra (2, 3, 4); okvirna soneta kažeta čustveno moč nastalih notranjih spopadov, Prešernove bivanjske drame, v kateri je vprašanje o smiselnosti človekovega obstoja in sveta prignano do skrajnosti (dramo sicer tvori nasprotje med dvema protivnima težnjama: željo po mladosti = iluziji in željo po smrti); v srednjih treh sonetih pa se žene misel do neizprosnega spoznanja, da je vse, celo narava (parabola o podrtem hrastu), nesmiselno; edino nesporno spoznanje je tisto o nujnosti smrti. — Šesti sonet je za ta del izjemen: vzpostavlja harmonijo med razumom in čustvom. Toda takšna vzpostavljanja so le trenutna, izjemna, v glavnem obvelja pravilo, da je v odtujenem svetu sleherni akcija že vnaprej nesmiselna, obsojena na poraz, tako da je edina človekova možnost, da postane subjekt, pristati na stanje, sprejeti usodo, kakršna je, odpovedati se zavestno vsakršni iluziji (»strah zbežal je, z njim upanje golj'fivo«). Zdaj pa je razlagalec trčil na (navidezen)

paradoks: kljub izrecnemu pristajanju na nesmiselnost sveta in akcije v njem se Prešeren kar naprej zanosno poteguje za lastni narod in njegovo svobodo, torej poudarja povsem določna, programska akcijska načela. Ta so najjasneje izražena v prvem ljubežnjem sonetu »Očetov naših imenitna dela« in v satiri »Nova pisarija«. — Razlaga te »neskladnosti«: Cop in Prešeren sta pojmovala poezijo kot avtonomno realnost in sta zato poudarjala potrebo po kultiviranju jezika-izrazila, s tem pa po znanih romantičnih naziranjih nujnost narodove uveljavitve kot uveljavitve ustrezne kulture (poezije = avtonomne realnosti).

»Sonetni venec« se pojavi kot pesniška struktura, ki združi najvažnejše prvine dotlejšnje Prešernove poezije; v njegovem središču ni več človek, marveč usoda poezije. Poezija naj bi kot popolna harmonija imela moč spreminjati narodov položaj (orfejska pesem); kot kristalizacija pesnikovih notranjih ustvarjalnih nagibov pa naj bi po drugi strani pomenila neizogibno izražanje njegove osebne nesreče. Pesemska izpoved izraža torej izrazito ambivalenten svet. — Deziluzionizem glede ljubezni pomeni tod že prenos tragičnega občutja življenja na čustveno področje — poprej je obstajalo le na razumskem. Le narod in domovina kot stalni kategoriji, ki sta zmožni nesmisel zanikati, se nesmiselnosti sveta izmakneta. — Iskanje rešilne harmonije je sicer moč odkriti v zavestno prevzeti simetrično oblikovani shemi »Venca«, pa tudi v vsebinski zgradbi, saj so soneti ne glede na zunanjo shemo druženi v skupine, ki si v somernih razmerjih prizadevajo ustvariti harmonično komponirano celoto.

»Krst pri Savici« pomeni opozicijo takšnim prizadevanjem in konec iluzije o možni harmoniji. Medtem ko je pesnik v »Vencu« skušal premostiti prepad med obliko in vsebino, gre v »Krstu« za nasproten proces: za rahljanje oblike in njeno prilaganje disharmonični vsebini. V njem tvorita pesnikova oseba in narodova drama paralelizem. — Uvodoma pesnik človeško srečo ponovno opredeli za iluzijo, le da jo zdaj veže na naivno religioznost. Pripovednost »Uvoda« je opredeljena s potrebo po govornem prikazu skupnosti, v kateri je človekova drama zadobila svoje psihološko, družbeno in narodno ozadje, toda poraz Črtomirove vojaške akcije, katere konec je pesnik ponižal v »mesarsko klanje«, naglo spet porine v ospredje osebno dramo, epska struktura nujno zgine: neusmi-

ljeni poraz človeka kot dejavnega subjekta (bitka pri Ajdovskem gradu) zahteva dodatno globljo utemeljitev in razgrnitev Črtomirove osebne drame. — Retrospektivno nadaljevanje v »Krstu« pomeni tako zasnovo te drame; zaradi večjega učinka predstavlja poudarjeno antitezo položaju, v katerem se je Črtomir znašel po porazu svoje vojske (antitetičnost je izražena na različnih ravneh; najrazvidnejše mogoče v opoziciji dvoje jezer: podoba idiličnega Blejskega jezera z Bogomilino in Črtomirovo srečno ljubeznijo simbolizira harmonijo in iluzijo — podoba temnega bohinjskega jezera pa na drugi strani strah, poraženost, obup, dotolčenost). — Nadaljnji konflikt se potem osredini na ljubezensko raven: Bogomila se pokristjani iz skorajda otročje iluzije, da bo po naukih nove vere na ta način napravila svojo ljubezen večno; tudi ona se je namreč znašla pred osrednjim bivanjskim vprašanjem Prešernove vizije sveta — pred minljivostjo in nujnostjo smrti. Črtomir resignirano sprejme usodo, kajti le z zavestnim sprejemom nesprejemljivega položaja more deloma preseči lastno reducirano in odtujenost. — Pesnitev, v kateri se sprepletata narodna in bivanjska problematika, se torej končuje skladno s Prešernovo vizijo sveta, po kateri je nemogoče, da se človek, ki je dosleden svojemu sistemu vrednot, vzpostavi kot harmonična in svobodna osebnost.

Končno fazo Prešernovega pesniškega razvoja tako logično označuje pristajanje na nujnost. Zdaj se zrelativizirata tudi moč in vrednost poezije; pesem ni več preseganje in urejanje sveta, marveč spontana estetska dejavnost. Orfeja je zamenjal slavec (Orglar). Podobno se godi ljubezni (Neiztrohnjeno srce, Ribič). Odslovitev iluzij je v poeziji uveljavila nov odnos do ženske in novo občutljivost, ki ni več ideal, ampak sama postane subjekt (Judovsko dekle, Nezakonska mati).

— Takšna razgrnitev Prešernovega problema daje že po našem kratkem in sploh ne izčrpnem poročilu slutiti Martinovičevo pronicljivost, razgledanost po prešernoslovju in estetsko občutljivost. Nekatere znane teze iz slovenskega prešernoslovja je avtor kombiniral s celo vrsto novih, izvirnih predvidevanj v zaključeno in logično celoto. Ta filozofska temelji na dveh kategorijah — absurdu in harmoniji. Obe sicer predstavljata nekakšen ekvivalent znani romantični filozofski opoziciji »kozmos-kaos«, s katero se je Prešernu skušal svoj čas približati Žigon, vendar vsebujeta

po drugi strani vrsto pomenskih odtenkov in asociacij, ki omogočajo današnjemu bralcu (in sporočniku) mnogo intimnejša, aktualnejša in pomensko bogatejša umevanja Prešernove poezije, še posebej njene filozofsko-nazorske plasti. Z drugimi besedami: že naslovni kategoriji izdajata avtorjevo težnjo, aktualizirati Prešernovo poezijo s problemi današnjega mislečega človeka. Iz omenjene težnje je nastal (filozofsko) hermeneutičen tekst (prim. podnaslov »Jedno vidjenje Prešernovog pjesničkog djela«!), ki se v svojem motrenju deloma napaja pri eksistencialnih filozofijah, v sprotni razlagi in v dokazovalnem, prepričujočem postopku pa nikakor ne vztra-

ja pri goli hermeneutični spekulaciji, marveč skuša pogosto z značilno strukturalistično gesto na notranjo sporočilno skritost sklepati po »zunanji geološki konfiguraciji«, simptomatiki, to je po formi, zgradbi, jezikovni formulaciji.

Brez dvoma gre za moderen, tehten tekst; priznanja zanj ne zasluži le avtor, marveč tudi založnik, ki je poskrbel za vzorno izdajo; saj si moremo misliti, da je v današnjih razmerah takšna knjiga predvsem duhovno kurantna — komercialno pa mnogo manj ali sploh ne.

Marija Stanonik
SAZU v Ljubljani

Iz delovanja Slavističnega društva Slovenije

SLOVENSKI LITERARNOZGODOVINSKI MUZEJ

Slavistično društvo Slovenije
61000 Ljubljana, Aškerčeva 12
Št. 78/74-75

Datum: 26. 12. 1974

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA
L J U B L J A N A

Komisija za literarnozgodovinski muzej pri Slavističnem društvu Slovenije je na seji dne 22. 10. 1974 sklenila nadaljevati pobudo za ustanovitev literarnozgodovinskega muzeja. Po pretresu pripomb, ki so bile izrečene na posebni seji komisije prosvetno-kulturnega zbora, pripomb, ki so jih izrekli v svetu humanistične sekcije Raziskovalne skupnosti, še posebej pa stališča vaše ustanove (dopis prosvetno-kulturnemu zboru skupščine SR Slovenije 01-430/1 13. nov. 1973), je bilo soglasno ugotovljeno, da bi bilo najbolj primerno in najbolj organsko tako ustanovo razviti pri Narodni in univerzitetni knjižnici oziroma pri njenem rokopisnem oddelku. Komisija je republiškega odboru SDS predlagala, naj vam to sporoči.

A. 1. Glede na to vas prosimo, da poskrbite za ustanovitev literarnozgodovinskega muzeja, ki naj bi deloval kot posebna enota vaše ustanove. Prosimo vas, da ga imate — kljub še drugim nerešenim zadevam — zaradi širše družbene pomembnosti za svojo prioriteto nalogo. SDS se zavezuje, da vam bo pri tem dajalo vsa moralno podporo. Sporočamo Vam, da bi kot dosedanji pobudnik želeli sodelovati tudi pri nadaljnjih fazah ustanavljanja te nove enote.

2. Ker je skupščinska komisija republiškega prosvetno-kulturnega zbora ustanovitev muzeja načelno sprejela, zahtevala pa natančnejšo izdelavo programa (prav tako so storili tudi organi financierjev), se zdi, da bi bilo treba takoj začeti pripravljati nadroben program ustanove. Republiški odbor SDS je bil od komisije za literarnozgodovinski muzej naprošen, naj vam predlaga, da izdelate takšen program. Republiški odbor SDS se pri tem obvezuje, da bo poskrbel za koordinacijo med strokovnimi ustanovami, ki naj bi izrazile svoje želje in dale pripombe k doslednejšemu programu (vštevši scenarij razstave!)

3. Ustanovitev literarnozgodovinskega muzeja je naloga, ki zaradi svoje pomembnosti terja takojšnjo rešitev. Če hočemo, da bo naša slovstvena dediščina v naši družbi in tudi v zavesti slovenskega delovnega človeka samoupravljavca zaživela v vsem svojem globokem pomenu, bo morala biti ne le ustrezno strokovno razložena, temveč tudi nazorno predstavljena. V naši družbi se vsak dan bolj kaže potreba po kompleksnem kulturnozgodovinskem spoznanju, ki je pogoj za nastanek treznega narodnega ponosa, kategorije, ki je svobodni sodobni družbi prepotrebna. S tem raste veljava tako imenovanih humanističnih znanosti (posebej »nacionalnih« strok). Literarnozgodovinski muzej bi tako — povezan z zainteresiranimi strokovnimi ustanovami — opravljal pomembno vlogo v sodobnem procesu usmerjenega izobraževanja.